

КОНТРАБАНДНА ТОРГІВЛЯ У КИЇВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ 1790-х рр.

Любомир Губицький

SMUGGLING TRADE IN KYIV PROVINCE AT THE END OF THE 1790–1800

Lyubomyr Hubytskyy

The state treasury has been and remains one of the first concerns of either state rulers or civil servants. Revenues to the treasury are conducted through the taxation of citizens engaged in production and services. Some taxpayers use ways to evade taxes. Illicit trade has been an important segment of tax evasion for people involved in services and trade. The Russian authorities issued legislative acts, in particular, imperial decrees in order to prevent this illegal activity. In the 1790s, trade transactions were determined by customs tariffs and imperial decrees of Catherine II and Paul I. Ports, customs, communication lines, the process of transportation, registrations, sale of goods were regulated. The Russian legal framework encouraged both to the effective work of customs and to the active involvement of the population of border settlements. Financial and monetary rewards remained the main incentive in the fight against illegal, uncustomed import of goods. Citizens (subjects) who were able to detect illegal goods received the entire consignment of goods after paying all duties. Smugglers found guides for unsanctioned crossing the border among the population of border villages, avoiding state restrictions, using means of transport available at the end of the 18th century (animal-powered transport). Customs, which had remained from the time before the Partitions of the Commonwealth, were located on the territory of Kyiv Province. Customs controlled land and river communication lines. Customs and supervisory bodies, namely local police and trade representatives of state city magistrates were involved in anti-illicit trade activities. The documents recorded cases of fictitious payment of duties by merchants who crossed the state border and the customs area of Kyiv Province. The state and personal interest was sufficient for the risks taken by customs officers, residents of border villages and merchants involved in illicit trade.

Keywords: Kyiv province, international trade, smuggling, merchants, Russian Empire.

Необхідність чіткого контролю над транскордонними операціями завжди була запорукою наповнення державної скарбниці у всі часи і у всіх народів. Контроль над процесом зовнішньої торгівлі був вкрай затребуваним через схильність як учасників торговельного процесу, так і митників до обходів, що не зовсім відповідали законодавству. Актуальність дослідження контрабанди у Київській губернії 1790-х роках викликана як пошуками причин сучасної контрабанди, так і контрабанди XVIII ст.

Попередні покоління вчених та сучасні дослідники зосереджували свою увагу на вивченні як загальних закономірностей функціонування економіки XVIII ст. в Російській імперії (Гулишамбаров 1890); (Очерки 1959); (Тимочко 2001); (Конотопов 2001); (Сметанин 2002); (Орлик 2008), Київської губернії (Фундуклей 1852); (Щербина 1929), так і особливостей внутрішньої і зовнішньої торгівлі (Гордуновський, Гуржій, Реєнт 2017). Безпосередньо на дослідженні боротьби з контрабандою, але в Волинській губернії, зупинялася О. Карліна (Карліна 2018). Тому доречним залишається дослідження контрабанди в Київській губернії наприкінці XVIII ст.

Зважаючи на мету статті завданнями визначено: встановлення кола учасників контрабанди та державних службовців, які зобов'язані були із нею боротися; виявлення місця, маршрути, якими користувалися контрабандисти; дослідження способів, методи і схем здійснення контрабанди.

Як слушно відзначила О. Карліна, для контролю за перетином кордону підданими двох держав і переміщенням товарів уже в серпні 1795 р. були відкриті митниці у Волочиську Старо-костянтинівського й Радивиліві Кременецького повітів і Володимирі-Волинському. Через два роки з Володимира-Волинського митницю перевели в Рожеямполь (Устилуг) Володимир-Волинського повіту (Карліна 2018, с. 278–291). Поява вищеназваних митниць пов'язана із результатами III поділу Речі Посполитої. Але стара система митниць, у тому числі, у Київській губернії, продовжувала діяти.

Турбота найвищої влади Російської імперії щодо митниці свідчила про вагомість митних прибутків для державної скарбниці. Але наприкінці XVIII ст. держава не могла отримувати усі можливі надходження з митниці саме через контрабанду. Хоча держава й набувала вагомі прибутки від стягнення мит з імпорتنих та експортних товарів. Так, в 1795 р. лише в одній Васильківській митниці з імпорتنих (2%) та експортних (1%) товарів на користь губернського міста отримано 1367 крб., які відіслано в Київську міську думу. А також зібрано з купців цивільних митних зборів (рос. – статских пошлинных сборов) за вказаний період 71382 крб. (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4357, арк. 6).

Власники товарів, в більшості випадків, сплачували визначені законом мита. Але траплялися випадки, коли купці лише декларували сплату мит. Наприклад, в останній рік існування Польщі – 1795 р. – купець Климовської слободи Могилівського намісництва Хома Злуніцин разом з приказчиком Петром Елисеєвичем Чиркою транзитом через Козаровицьку митницю в Київській губернії сплачував Дніпром щогловий ліс з Польщі до Кременчука та заявив, що сплатив мита 25 карбованців асигнаціями. Після тривалого листування між Київським губернським правлінням, Київської казенної палати виявився факт транзиту лісу, але сплата мита не була підтверджена службовцями Козаровицької митниці (ДАКО, ф. 280, оп. 200, спр. 109, арк. 2). А за звітами 1799 р. виявилось, що купець Злуніцин торгував в Польщі завезеною з Росії сіллю, а в Росії рогожами, завезеними з Польщі безмитно. Про вказані факти Київська казенна палата повідомляла Київського цивільного губернатора Василя Милашевича (ДАКО, ф. 280, оп. 200, спр. 109, арк. 7).

Одним із вагомих чинників зростання значення єврейської торгівлі було те, що євреї не гребували скористатися контрабандою. Але цей чинник зустрів супротивника у вигляді державних селян прикордонних сіл, які могли отримати все вилучене незаконне контрабандне майно у вигляді винагороди як конфіскованого. Так, 13 серпня 1795 р. в Київську казенну палату з Васильківської прикордонної митниці повідомили про те, що державні селяни Григорій Пустовойтенко, Федот Козаченко, Петро Попович села Плісецького Київського повіту виявили підозрілі дії євреїв. А саме, що 3 серпня зранку прибули в село Плісецьке євреї, на п'яти возах з товаром і зупинилися в шинку у шинкаря єврея Шефтеля. Шинкар і сказав селянам, що євреї їдуть в Ромен. У ніч на суботу з тих п'яти возів три невідомо куди поїхали, а селяни помітили, що при євреях були провідниками два піших селянина з закордонного села Салтанівки. А 4-го серпня близько півночі вказані євреї на двох возах, запряжених в кожному по три коні з одним візником з вказаних двох провідників поїхали з села Плісецького, однак не в ту сторону як шинкар говорив в Ромен, але по дорозі, яка йшла за кордон на село Салтанівку (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4358, арк. 1). Селяни прийняли рішення зупинити євреїв і тому наздогнали їх на дорозі. При сутичці травму отримав селянин Федот Козаченко, провідники втекли за кордон. Але двох євреїв з візником і возами з допомогою інших плісецьких обивателів вони затримали і привели в село до старости.

Староста дав розпорядження надати опис, який при рапорті представили. Після огляду в митниці виявилось затриманих товарів на двох возах, а саме, сорок два шматки пестреді (тканини) мірою тисяча чотириста п'ятдесят п'ять аршин ціною по двадцять п'ять копійок аршин, двісті одинадцять шматків і п'ять залишків полотняного білого вузькою мірою шість тисяч двісті вісімдесят п'ять аршин, по п'ятнадцять копійок аршин, чотири шматки полотна серветкового простого мірою сто аршин по вісім копійок аршин, сімдесят один шматок крашенини мірою

чотириста дев'яносто сім аршин, по десять копійок аршин, один пуд сталі шість карбованців, шість тюней китайки по тринадцять карбованців тюнь, п'ять шматків набойки мірою сто двадцять аршин по вісімнадцять копійок аршин, сімдесят чотири хустки набойчаті по двадцять копійок один, чотириста тридцять мотків ниток фарбованих по чотири копійки один, шістдесят п'ять поясів шерстяних по тринадцять копійок один, тисяча аршин шнурка нитного три карбованці, один пуд купоросу чотири карбованці, один пуд перцю двадцять п'ять карбованців, п'ять стоп паперу писарського по два карбованці стопа, тридцять вісім з половиною фунтів цукру за весь двадцять чотири карбованці, десять фунтів дроту мідного по п'ятьдесят копійок фунт, два пуда дробу свинцевого по шість карбованців пуд, двісті замків залізних висячих по два-надцять карбованців сто, два вози прості з кінською ремінною старою упряжжю за все п'ять карбованців, шість коней, один жеребець гнідий трьох років, один мерин гнідий лисий восьми років, два мерина карі шести років, одна кобила сіра шести років, ціна за все шістдесят карбованців. А разом після оцінки на тисячу сімсот дев'яносто п'ять карбованців тридцять копійок (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4358, арк. 13в.). Візником цього товару виявився мешканець села Королівки, ключа Білоцерківського – Мирон Іванович Ширай, підданий графа Браницького. У липні в час перебування Ширая в містечку Фастові найняв його євреї один Хаїм, а інший Мошко в місто Ромен для вивезення звідти товару. З названими євреями і третім їх товаришем Аврумом, відправився він з Фастова на двох власних своїх трьохкінних возах (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4358, арк. 2).

Київська казенна палата 21 вересня 1795 р. повідомляла про те, що товари Мошка Хайкельовича і Сруля Лейбовича, затриманих на двох возах, вартістю 1795 крб. з копійками конфісковані, після стягнення мит, передані людям, які їх виявили і спіймали. Про інші товари на двох возах, що були провезені за кордон таємно без сплати мит невідомо, а про євреїв повідомлено, що вказані євреї з-під варті звільнені (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4358, арк. 8).

Але контрабандисти не погоджувалися ні з діями прикордонних ловців на громадських засадах, ні з діями судової гілки влади, ні з діями митників, ні з статусом порушників закону. Купці, яких звинувачено в контрабанді засвідчували про ще одну неправову дію з боку влади, а саме корупцію на митниці. Так, 9 листопада 1795 р. Київське намісницьке правління звернулося до скарбової палати в справі міщанина Київської губернії містечка Фастова єврея Мойсея Хайкельовича, який звернувся зі скаргою на плісецьких мешканців Петра Поповича, Григорія Пустовойтенка і Федота Козаченка з товаришами за напад при переїзді через те село Плісецьке з товаром купленим ним на ярмарку в Ромнах, китайкою, пестреддю, полотном і ін., за грабунок ними частини з того товару, і що плісецькі мешканці, вважаючи його таємним перевізником тих товарів через кордон, представили їх в Васильківську митницю. У митниці цолнер Казаринов, лякаючи Хайкельовича з товаришем, що їх товари пропадуть, і водночас даючи надію на їх повернення, вимагав з нього з товаришем двохсот червінців, вони йому дали сто сімдесят, а за недодані тридцять червінців додали асигнаціями (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4358, арк. 16).

Євреї передали цолнеру Казаринову дев'ятсот шістдесят карбованців, сплативши мито. Згодом же товари їх з квартири цолнера від його служителя, а не з митниці їм повернули. Товарів не виявилось на суму в тисячу сімдесят три карбованців. Коли цолнер дізнався про намір євреїв подати скаргу на нього, то приїхав в Київ 18 жовтня, повернув євреям з взятих у них тисячі шістдесяти карбованців п'ятьсот десять карбованців, за взяті ним же з тих товарів двісті тридцять карбованців. Решти суми грошей в чотириста п'ятдесят карбованців євреям не повернув, а саме з вилученого товару на вісімсот сорок один карбованець. Тому і просив єврей Хайкельович про відшкодування йому з товаришем втрат через напад плісецьких мешканців і грабунок товарів, також через неповернення цолнером з числа взятих у них грошей (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4358, арк. 16зв.). Як бачимо, митники інколи також виявлялися ласими до чужих грошей.

Губернська влада постановила Київському нижньому земському суду негайно дослідити обставини за скаргою, а винуватих відіслати в суд, інформацію стосовно цолнера Казаринова

надіслати губернському правлінню. Про результати слідства Київська скарбова палата була зобов'язана повідомити губернській владі (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4358, арк. 22).

У підприємців завжди було бажання скористатися «засобом провозити товари повз митницю» (ДАКО, ф. 2, оп. 1, спр. 2709г, арк. 18зв.). Таким виявився київський міщанин Іван, який 1795 р. віз товари із земель на той час лише приєднаних від Польщі через державне село Плісецьке Київського повіту. В 6 пункті Особистого Найвищого указу Її Імператорської Величності від 8 квітня 1793 р. про заборону ввезення в Російську імперію різних іноземних товарів передбачалося, що будь-якому митному службовцю наглядачу, також всім і кожному, якого б звання не був, хто лишень прихований провіз заборонених товарів, речей відкриє, знайде чи спіймає чи про це донісши доведе, «повеліваємо в нагороду за його вірність і піклування на посаді, стягти вартість товару вивезеного чи виписаного з того, хто вивіз і виписав, і віддати без жодного відрахування, винуватих в провезенні і виписці заборонених речей, відіслати до суду» (ДАКО, ф. 280, оп. 166, ч. 5, спр. 4356, арк. 3). Державні селяни с. Плісецьке Київського повіту Тарас Невгаденко, Остап Павлюченко, Максим Тарасенко та Іван Ковальчук 30 серпня 1795 р., за дорученням старости вказаного села Микити Косакова, представили на митницю на одному парокінному возі товари. А змістом Указу від 8 квітня 1793 р. та Митного статуту 2 параграфу 13 пункту скористалися односелець Косакова Петро Попович та селянин с. Сподарці Захар Леменко, які 29 серпня виявили і спіймали київського міщанина Івана на спробі незаконного перетину кордону з боку с. Чорногородка з возом товарів, як дозволених, так і заборонених до перевезення (ДАКО, ф. 280, оп. 166, ч. 5, спр. 4356, арк. 1зв.).

Турботливими селянами виявлено спробу перетину кордону контрабандистами, товари і транспорт яких митники Васильківської митниці згодом оцінили в суму тисяча чотириста двадцять шість крб. (ДАКО, ф. 280, оп. 166, ч. 5, спр. 4356, арк. 3).

Після огляду в Васильківській митниці представлених товарів, директор целнер Йосип Цазири́нський виявив, дозволених до провезення, а саме, залізних інструментів: двісті вісімдесят дев'ять слюсарних терпугів, вагою два пуди вісім фунтів, вартістю по десять копійок один, двадцять дев'ять доліт столярних, вагою дванадцять фунтів, по дванадцять копійок одне, шість стругів, вагою одинадцять фунтів, по п'ятнадцять копійок один, дві дюжини бритв з роговими черенками по карбованцю вісімдесяти копійок дюжина, сто сорок чотири наперстки мідних по дві копійки один, сім дюжин окулярів простих по карбованцю двадцяти копійок дюжина, чотири дюжини трубок дерев'яних курильних по карбованцю двадцять копійок дюжина, сто дев'яносто п'ять чубуків дерев'яних по три копійки один, вісімдесят вісім дюжин олівців в простому дереві по дванадцять копійок дюжина, шість пар панчіх валяних жіночих шерстяних простих по шістдесяти копійок пара, три ляльки ниток сучених білих вагою один фунт по карбованцю лялька, десять хусток бавовняно-паперових по шістдесяти п'яти копійок один, сто п'ятнадцять шматків стрічок шовкових гладких однотонних за всі двадцять карбованців, – вісімнадцять півшматків ромбаку гладкого по три карбованці півшматок, два кінці кумачу червоного по карбованцю двадцять копійок шматок, два покривала бавовняних по два карбованці п'ятдесят копійок одне, чотириста сімдесят книжок шумихи вагою один пуд двадцять дев'ять фунтів за всю п'ятдесят карбованців, тридцять три тисячі п'ятсот шил по два карбованці п'ятдесят копійок тисяча, одна плоска дерев'яна п'ятнадцять копійок, разом дозволених товарів по ціні на двісті дев'яносто сім карбованців сімдесят сім копійок (ДАКО, ф. 280, оп. 166, ч. 5, спр. 4356, арк. 2).

Серед вилучених товарів були і заборонені для перевезення в Росію, відповідно до Особистого Найвищого указу Її Імператорської Величності від 8 квітня 1793 р., виявили сімнадцять півшматків ромодану травчатого по три карбованці п'ятдесят копійок півшматок, шість кінців матерії бавовняної полосатої по карбованцю п'ятдесят копійок кінець, шість шматків вибойки турецької по карбованцю шматок. Чотириста сорок сім пар шматків стрічок шовкових оксамитових вузьких по два карбованці пара, триста вісім шматків стрічок шовкових середніх шматків тиснених за всі сорок карбованців, три з половиною дюжини табакерок і з дерев'яної корки найпростіших по карбованцю дюжина, тридцять три простих дерев'яних лакованих за

всі п'ять карбованців, два простих дзеркала настінні довжиною в шість вершків за обидва три карбованці, п'ятдесят дев'ять дзеркалец від півтора до трьох вершків за все сім карбованців, двадцять чотири дюжини гудзиків томпакових великих мундирних по сорок копійок дюжина, чотири дюжини ножів столових з кістяними черенками по карбованцю дюжина, одинадцять з половиною дюжин ножів складних малих по карбованцю двадцять копійок дюжина, двадцять чотири ножі без черенків за всі один карбованець, сто вісімдесят три ножиці прості за всі двадцять карбованців, одна сокира двадцять копійок, разом заборонених товарів по ціні на тисячу сімдесят п'ять карбованців шістдесят копійок, два коні жеребці, в том числі один саврасий шести років, один рудий восьми років за обох двадцять карбованців, один віз з кибиткою з двома ремінними хомутами та іншою упряжжю, вартістю за все три карбованці п'ятдесят копійок, грошей російських в державних асигнаціях тридцять карбованців, а всього по оцінці з готівкою на тисячу чотириста двадцять шість карбованців вісімдесят сім копійок (ДАКО, ф. 280, оп. 166, ч. 5, спр. 4356, арк. 23в.).

За кілька місяців до приєднання до Київської губернії деяких округ Брацлавської та Волинських губерній активно працювали митниці навколо Києва, які готові були стягнути мито з кожного товару, який перетинав кордон в тому чи іншому напрямі. Але деякі подорожуючі були звільнені від сплат мит. Йдеться в першу чергу про шляхту, яка мала право перевозити товари призначені для власного господарства. У квітні 1796 р. управитель маєтку Сорокотяги П'ятигорської округи Брацлавської губернії поміщика старости Дембовського управитель Яків Копистинський через Романовський форпост, за отриманим квитком від П'ятигорського земського справника Якова Чижевського прибув до Києва (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4997, арк. 1). У Києві для потреб господарства в селах поміщика Дембовського придбав для виготовлення веретен у млинах чотирнадцять пуд дев'ятнадцять фунтів заліза, і для домашньої потреби десять заступів. З вказаними речами Я. Копистинський рушив назад. Маючи намір відкрито вдень 9 квітня перетнути кордон у тому ж Романовському форпості, управитель на дорозі зустрів Білогородського наглядча, підпоручика Суздальцова (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4997, арк. 13в.). Своєрідна поведінка Суздальцова спонукала Я. Копистинського звернутися за допомогою до Київського віце-губернатора князя Василя Олексійовича Хованського. Суздальцов перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, заарештував управителя і утримував добу, не забезпечивши харчування ні арештованому, ні його коням. Наглядчач вилучив куплене Копистинським залізо та вимагав до сплати трьох червінців. Управитель зміг сплатити лише п'ять срібних карбованців, натомість Суздальцов ображав його непристойними словами (ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4997, арк. 23в. – 3).

Міждержавна торгівля приносила вагомий зиск державі завдяки сплаченим митам за імпортом, експортом та транзитом товарів. Російські імператори вимагали чіткого дотримання антиконтрабандного законодавства задля запобіганню цьому масовому явищу. 30 липня 1800 р. Київський цивільний губернатор Теплов отримав Особистий Указ Його Імператорської величності самодержця всеросійського з Урядуючого Сенату від 29 червня 1800 р. для публічного, всенародного оголошення (ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 720, арк. 2). Вказаним Указом визначалися правила, яких необхідно дотримуватися при ввезенні в імперію заборонених товарів. Заходи визначені цим нормативним актом були покликані запобігати зловживанням, хитроцям і промислам, надаючи викривачам вказаних товарів заохочувальну нагороду.

У розвиток попередніх розпоряджень та приписів по цій частині з'явилася наступна постанова, яка складалась з 10 пунктів (ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 720, арк. 3). У першому пункті йшлося: «щоб від усього суходільного кордону, де запроваджені митниці і митний нагляд, рівномірно і від портів Балтійського, Білого, Чорного і Азовського морів, крім Санкт-Петербурга, Ревеля, Риги, Лібау і Архангельська призначені були великі дороги до перших міст, якими купецтво з іноземними товарами всередину Росії зобов'язане їздити».

Другим пунктом визначено, що після будь-якого огляду іноземних товарів, після таврування і стягнення мит повинні митниці спитати у власника чи представника власника перевезених

товарів, в яке губернське місто, крім повітових, мав намір везти, та давати йому ярлик на звичайному гербовому папері, з позначенням в ньому його імені, кількості і якості товарів, числа отриманого мита, кількості міст, через які товари перевозяться і штампелів, якими кожне товарне місце запечатано, кількості возів з тими товарами і людей при тому пропущених, врешті, в яку губернію і в яке точно місто ті товари будуть прямувати. При поданні такого ярлика митниці мають перевізника товарів зобов'язати підписками, що якщо він чогось не доведе до призначеного міста, то за всі недовезені товари за ціною змушений буде заплатити; після чого з таких ярликів надіслати в Комерц-колегію точні копії. Третій пункт контролював, щоб будь-хто з торгуючих, хто таким ярликом споряджений, буде прямувати по великій від Митниці призначеній дорозі до першого міста, по прибуттю туди пред'являти начальнику вказаного, чи тому, кому це наказано буде, даний йому ярлик, по якому в тому місті і єдина перевірка стосовно кількості місць і печаток має бути здійснена з написом на ньому, що всі виявились схожими, ярлик же має бути записаний оригіналом в навмисно зроблений для того книзі, з відміткою часу і пропуску товарів далі.

Четвертий пункт регулював наступне, що після привезення товарів в те місто, яке перевізником митниці початково було оголошено, Магістрату засвідчити, чи точно товари тієї якості і в тій кількості, по штукам, а не по мірі і вазі, як в ярлику визначено, і буде все правильно, то відібравши від купця ярлик, внести його в книгу оригіналом і зробити відповідно з свідоцтвом позначку: здійснювати ж це посвідчення чимнайшвидше, навіть, і в святкові дні, щоб ніхто з торгуючих не мав причини скаржитися; після чого надавши купцю дозвіл продавати свої товари, де захоче. Магістрат зобов'язувався доповідати про вказане Комерц-Колегію і надсилати оригінальний ярлик.

П'ятим пунктом дозволено перевірку та засвідчення здійснювати в двох місцях, після привезення товарів на ярмарки більше не засвідчувати, але й не привозити туди інших, крім тих, які уже в губернських містах будуть засвідчені.

Згідно із шостим пунктом чітко визначено, що у разі при огляді в тих місцях товарів чогось не виявиться, в такому випадку після листування з митницями, скільки ті відсутні товари коштують, стягувати з перевізників всю ціну вказаних, з виручених же грошей половину надсилати в Комерц-колегію, на рахунок екстраординарної суми, а іншу віддавати тим, хто здійснював товарам засвідчення і помітив такий недолік; з забороненими ж взагалі на провезення в Росію товарів і нетаврованими діяти, так як зазначено в попередніх указах. Якщо перевізник надасть інформацію про якісь нещасні випадки дорогою, через які не виявилось у нього всіх товарів, чіткі докази, то після слідства, що підтвердить їх правдивість, звільняти його від будь-якого стягнення.

У сьомому пункті заборонялося торгуючим, крім великих призначених доріг, їздити зі своїми товарами боковими чи польовими, у протилежному випадку прямуючи такими дорогами, навіть у випадку, коли б ті товари були засвідчені і затавровані, конфіскувати на користь тих поселень, де їх затримують, ким би конфіскація зроблена не була, чи то митним службовцем, чи обивателем. Про те, що і де саме конфісковано і віддано буде в нагороду, про те доповідати в Комерц-колегію, самого ж перевізника товарів недозволеними дорогами відсилати до суду, де і вчинити з ним за законами.

Як бачимо, держава великого значення надавала особистій ініціативі, мотивованої часткою від затриманого контрабандного товару. Жага легкого зиску для селян була пов'язана із ризиком спротиву з боку контрабандистів. За вказаною обставиною доручено воєнним губернаторам і земському начальству захищати простодушних поселенців від утисків, але найбільше надавати їм покровительство, щоб залучити до затримань. А щоб вони про це були свідомі, то губернаторам прикордонних губерній наказали зробити публікації в церквах для оголошення мешканців, спонукаючи їх до затримань контрабанди, і забезпечуючи в необхідному випадку, покровительством від начальства.

Восьмий пункт надавав право керуючому комерційною частиною на підставі наданої графу Мініху інструкції у випадку ненавмисності службовців, відставляти від служби як таких, що не

можуть виконувати свої обов'язки, а у протилежному випадку віддавати під суд. Таку відповідальність несли митники та митні інспектори у разі, якщо товари таємним чином перетнули кордон.

Дев'ятий пункт передбачав, що виписані постанови мали поширюватися на весь європейський суходільний кордон і на всі порти Балтійського, Білого, Чорного, Азовського морів, окрім Санкт-Петербурга, Риги, Ревеля, Лібау і Архангельська. Надходження товарів з вказаних портів мало особливий регламент. А якщо від них буде якийсь купець скеровувати партію всередину держави, то зобов'язаний давати за власним підписом свідоцтво, який він товар, скільки, до кого і куди надсилає. Вказаний документ повинен бути засвідчений в митниці про те лише, що купець дійсно особисто її підписав. Після представлення його в те місто, куди товари відправлені, документ повинен бути відібраний та після запису в книги відісланий в Комерц-колегію.

Десятий пункт визначав, що дія вказаної постанови розпочнеться з 1 січня 1801 року, щоб купецтво могло підготуватися, а губернатори призначили б, від якої митниці, які дороги і куди вважати більшими, і які за трактами перші міста призначені будуть для передбачуваного першого засвідчення (ДАКО, ф. 2, оп. 3, спр. 720, арк. 3зв.). А також Сенату доручив Комерц-Колегії про вказаний Особистий Імператорський указ, для всенародного повідомлення і для інстанцій щодо виконання оголосити публічними указами.

Таким чином, вдалося встановити учасників контрабанди, якими виявилися, в основному купці та міщани Київської губернії. Визначено, що державні службовці, які зобов'язані були із контрабандою боротися лише частково справлялися із обов'язками. Частина митників сама була залучена до контрабанди. Виявлено місця, маршрути, якими користувалися контрабандисти саме в Київській губернії. Дослідження способів, методів і схем здійснення контрабанди дозволило встановити механізми, які найчастіше використовувалися наприкінці XVIII ст.

Список джерел та літератури

- ГОРДУНОВСЬКИЙ, О., ГУРЖІЙ, О., РЕЄНТ, О., 2017, Торгівля в Південній Україні: організація товарообігу та людський потенціал (кінець XVIII – початок XX ст.). К.: ІІУ НАНУ.
- ГУЛИШАМБАРОВ, С., 1890, Итоги торговли и промышленности России в царствование императора Николая I. СПб.
- Державний архів Київської області (ДАКО), ф. 2, оп. 1, спр. 2709 г. 462 арк.
- ДАКО, ф.2, оп. 3, спр. 720, 6 арк.
- ДАКО, ф. 280, оп. 166, ч.5, спр. 4356, 16 арк.
- ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4357, 11 арк.
- ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4358, 23 арк.
- ДАКО, ф. 280, оп. 166, спр. 4997, 8 арк.
- ДАКО, ф. 280, оп. 200, спр. 109, 12 арк.
- КАЗЬМИРЧУК, Г. Д., СОЛОВІЙОВА, Т. М., 1998, Соціально-економічний розвиток Правобережної України в першій чверті XIX століття. К.: Міжнародна фінансова агенція.
- КАРЛІНА, О., 2018, Контрабанда в прикордонних повітах Волинської губернії та боротьба з нею (перша половина XIX ст.). Студії і матеріали з історії Волині, 278–291.
- КОНОТОПОВ, М. В., СМЕТАНІН, С. И., 2003, История экономики России. М.: Палеотип: Логос.
- ОРЛИК, В. М., 2008, Податкова політика уряду Російської імперії в кінці XVIII – середині XIX ст. Автореферат дис ... докт. іст. наук.
- Очерки экономической истории России первой половины XIX в., 1959, ред. М. К. Рожковой. М.: Изд-во социально-экономической литературы.
- СМЕТАНІН, С. И., 2002, История предпринимательства в России. М.: Палеотип Логос.
- ТИМОЧКО, Н. О. та ін., 2001, Економічна історія. К.: КНЕУ.
- ФУНДУКЛЕЙ, И., 1852, Статистическое описание Киевской губернии. Ч. 1. СПб.: Изд. И.Фундуклей.
- ШУЛЬГИН, В. Я., 1879, Юго-Западный край под управлением Д. Г. Бибикова (1838–1853), Древняя и новая Россия. Исторический иллюстрированный ежемесячный сборник, № 5, 5–32; № 6, 90–131.
- ЩЕРБИНА, В. І., 1929, Київ і Київщина на початку XIX віку, Україна, Кн. 33, 54–59.

References

- HORDUNOVSKIY, O., HURZHII, O., REENT, O., 2017, Torhivlia v Pivdennii Ukraini: orhanizatsiia tovaroobihu ta liudskyi potentsial (kinets XVIII – pochatok XX st.) [Trade in Southern Ukraine: organization of trade and human potential (end of XVIII – beginning of XX century)]. K.: IIU NANU. [In Ukrainian].
- GULISHAMBAROV, S., 1890 Itogi torgovli i promyshlennosti Rossii v tsarstvovanie imperatora Nikolaia I. [The results of trade and industry in Russia during the reign of Emperor Nicholas I]. SPb. [In Russian].
- Derzhavnyi arkhiv Kyivskoi oblasti [State Archives of Kyiv region] (DAKO), fond 2, opys 1, sprava 2709h, 462 arkushy. [In Ukrainian].
- DAKO, f. 2, op. 3, spr.720, 6 ark.
- DAKO, f. 280, op. 166.ch.5, spr.4356, 16 ark.
- DAKO, f. 280, op. 166, spr.4357, 11 ark.
- DAKO, f. 280, op. 166, spr.4358, 23 ark.
- DAKO, f. 280, op. 166, spr.4997, 8 ark.
- DAKO, f. 280, op. 200, spr.109, 12 ark.
- KAZMYRCHUK, H. D., SOLOVIOVA, T. M., 1998, Sotsialno-ekonomichni rozvytok Pravoberezhnoi Ukrainy v pershii chverti XIX stolittia [Socio-economic development of the Right Bank of Ukraine in the first quarter of the XIX century]. K.: Mizhnarodna finansova ahentsiia. [In Ukrainian].
- KARLINA, O., 2018, Kontrabanda v prykordonnykh povitakh Volynskoi hubernii ta borotba z neiu (persha polovyna XIX st.). [Smuggling in the border counties of the Volyn province and the fight against it (first half of the XIX century.)]. Studii i materialy z istorii Volyni, 278–291. [In Ukrainian].
- KONOTOPOV, M. V., SMETANIN S. I., 2003, Istoriia ekonomiki Rossii. [History of the Russian economy]. M.: Paleotip Logos. [In Russian].
- ORLYK, V. M., 2008, Podatkova polityka uriadu Rosiiskoi imperii v kintsi XVIII – ceredyni XIX st. [Tax policy of the government of the Russian Empire in the late XVIII – mid XIX centuries.]. Avtoreferat dys ... dokt. ist. nauk. [In Ukrainian].
- Ocherki ekonomicheskoi istorii Rossii pervoi poloviny XIX v., 1959, red. M. K. Rozhkovoi. [Essays on the economic history of Russia in the first half of the 19th century]. M.: Izd-vo sotsialno-ekonomicheskoi literatury. [In Russian].
- SMETANIN, S. I., 2002, Istoriia predprinimatelstva v Rossii. [History of entrepreneurship in Russia]. M.: Paleotip Logos. [In Russian].
- TYMOCHKO, N. O. ta in., 2001, Ekonomichna istoriia. [Economic history]. K.: KNEU. [In Ukrainian].
- FUNDUKLEI, I., 1852, Statisticheskoe opisanie Kievskoi gubernii. Ch. 1 [Statistical description of the Kiev province. Part 1]. SPb.: Izd I Funduklei. [In Russian].
- SHULGIN, V. Ia., 1879, Iugo-Zapadnyi kraj pod upravleniem D. G. Bibikova (1838–1853) [South-Western territory under the rule of D. G. Bibikov (1838–1853)]. Drevniaia i novaia Rossiia. Istoricheskii illiustrirovannyi ezchemesiachnyi sbornik, № 5, 5–32, № 6, 90–131. [In Russian].
- SHCHERBYNA, V. I., 1929, Kyiv i Kyivshchyna na pochatku XIX viku [Kyiv and Kyiv region at the beginning of the XIX century]. Ukraina, Kn.33, 54–59. [In Ukrainian].

Контрабандна торгівля Київської губернії наприкінці XVIII ст.

Державна скарбниця була і є однією із перших турбот або володарів держав, або державних службовців. Надходження у скарбницю здійснюються через оподаткування громадян зайнятих у виробництві та у сфері послуг. Частина платників податків використовують шляхи для несплати податків. Вагомим сегментом несплати податків для залучених до сфери послуг, торгівлі була контрабанда. Задля запобігання вказаній неправовій діяльності російська влада видавала законодавчі акти, зокрема, імператорські укази. Торговельні оборудки у 1790-х роках визначалися митними тарифами та імператорськими указами Катерини II та Павла I. Регулюванню підпадали порти, митниці, шляхи сполучення, процес транспортування, реєстрації, продажу товару. Російська законодавча база стимулювала як до ефективної роботи митниці, так і до активного залучення населення прикордонних населених пунктів. Основним стимулом у протистоянні незаконного, нерозмитненого ввозу товарів залишалося фінансове, грошове заохочення. Громадяни (піддані), які зуміли виявити неправовий крам отримували усю партію товару, після сплати усіх мит. Контрабандисти уникаючи державних обмежень, використовуючи доступні на кінець XVIII ст. засоби транспорту (гужовий транспорт), знаходили серед населення прикордонних сіл провідників для

перетину кордону несанкціонованими дорогами. На території Київської губернії розміщувалися митниці, які збереглися з часів перед поділами Речі Посполитої. Митниці контролювали суходільні та річкові шляхи сполучення. До антиконтрабандної діяльності залучалися митники та органи нагляду: місцеві поліції та торговельні представники магістратів державних міст. У документах фіксувалися випадки фіктивної сплати мит купцями, які перетинали державний кордон та ареал митниць Київської губернії. Державний та особистий інтерес виявилися достатніми для ризиків, на які йшли митники, мешканці прикордонних сіл, купці, які мали відношення до контрабанди.

Ключові слова: Київська губернія, міжнародна торгівля, контрабанда, купці, Російська імперія

Hubytskyi Lyubomyr, Candidate of sciences (Ph.D) in History, Docent, Kyiv national university of trade and economics, Chair of Philosophy, Sociology and Political Science.

Губицький Любомир, кандидат історичних наук, доцент, Київський національний торговельно-економічний університет, кафедра філософії, соціології та політології.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-8511-6461>

Received: 25-09-2020

Advance Access Published: October, 2020